

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛІСТИКИ

УДК 347 (34.096) 340

DOI <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2023-2/7>

РОЛЬ МЕДІАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ

Новосад Ірина Вікторівна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0003-1202-028X

Стаття є дослідженням ролі медіації в діяльності юридичної клініки. Було з'ясовано, що важливе значення у підготовці майбутніх юристів відіграють юридичні клініки, що є особливим механізмом, який сприяє підвищенню якості юридичної освіти, і проявляється у тому, що для студентів створюються можливості практикуватись в правничій професії в ході навчання, завдяки виконанню аналітичної, правозахисної, представницької функції. Визначено, що під юридичною клінікою постає основна організаційна форма правничої клінічної освіти, основний зміст якої полягає у тому, що в структурі юридичного закладу вищої освіти / юридичного факультету, створюється штатний чи позаштатний навчально-практичний підрозділ, основна мета якого полягає у тому, щоб студенти набували практичні уміння і навички щодо надання реальної правничої допомоги верствам населення, що є найменш забезпеченими. Було визначено роль медіації в діяльності юридичної клініки. З'ясовано, що на відміну від традиційного правосуддя, основна мета якого полягає в тому, щоб покарати винних осіб, медіація – це добровільний та конфіденційний спосіб, що допомагає вирішувати спори, у якому уповноважена особа, а саме медіатор, допомагає потерпілій та обвинуваченій сторонам вступити в перемовини задля того, щоб знайти спільне рішення поставленої проблеми, враховуючи інтереси обох сторін. Досліджено, що завдяки медіації в юридичній клініці у студентів-правників розвиваються активні фахові навички та уміння. Юридична клініка, яка здійснює впровадження медіації, сприяє формуванню у студентів-консультантів навичок посередництва та ведення переговорів. При застосуванні медіації на практиці, студент отримує такі корисні навички, які неможливо отримати при проведенні традиційного консультування клієнта. Отже, в основі технологій медіації закладено досить глибоке правозахисне значення, а також основоположні конституційні засади поваги до людської гідності, тому в сучасних умовах використання даного альтернативного способу вирішення спорів стає все більш актуальним та набуває значущості.

Ключові слова: юридична клініка, медіація, врегулювання спорів, юридична освіта, правова допомога.

Novosad Iryna. The role of Mediation in Activity of Law Clinic

The article is a study of the role of mediation in the activity of a legal clinic. It was found that legal clinics play an important role in the training of future lawyers, which is a special mechanism that contributes to the improvement of the quality of legal education, and is manifested in the fact that opportunities are created for students to practice in the legal profession during their studies, thanks to the performance of analytical, human rights, representative function. It was determined that the main organizational form of legal clinical education appears under the legal clinic, the main meaning of which is that in the structure of the legal institution of higher education / law faculty, a full-time or part-time educational and practical unit is created, the main purpose of which is that students acquired practical skills and abilities to provide real legal assistance to the least well-off segments of the population. The role of mediation in the activity of the legal clinic was determined. It has been found that unlike traditional justice, the main purpose of which is to punish guilty persons, mediation is a voluntary and confidential way to help resolve disputes, in which an authorized person, namely a mediator, helps the victim

and the accused parties enter into negotiations in order to find a joint solution to the problem, taking into account the interests of both parties. It has been studied that thanks to mediation in the legal clinic, active professional skills and abilities are developed among law students. The legal clinic, which implements mediation, promotes the formation of mediation and negotiation skills in student-consultants. When applying mediation in practice, the student receives such useful skills that cannot be obtained during traditional client counseling. Therefore, mediation technologies are based on a rather deep human rights significance, as well as fundamental constitutional principles of respect for human dignity, therefore, in modern conditions, the use of this alternative method of dispute resolution is becoming more and more relevant and significant.

Key words: *legal clinic, mediation, dispute settlement, legal education, legal aid.*

В умовах сучасної євроінтеграції та професіоналізації суспільства досить гостро постає питання того, щоб формувати якісну юридичну еліту, яка зможе надавати висококваліфіковану правову допомогу при різних складних життєвих ситуаціях. Беззаперечним є те, що для вирішення даної проблеми, потрібно покращувати рівень навчання майбутніх спеціалістів у галузі права, а саме, їх практичну складову. В умовах сьогодення, продовжує зберігатись певний розрив між теоретичною і практичною складовою в юридичній освіті, оскільки практика студентів на базі органів державної влади та місцевого самоврядування, у приватному секторі економіки є недостатньою для набуття ними належного обсягу професійних компетенцій у галузі права. Окреслена проблема сприяла формуванню юридичних клінік, тобто центру, де надавалась би безоплатна правова допомога потребуючим особам, а студенти клініцисти отримували б практичні навички, які необхідні в майбутній професії.

Питанням, що стосується розвитку юридичної клінічної освіти та підготовки фахових правників, досліджено у працях таких науковців, як: А. О. Галай, Н. С. Дубчак, О. С. Клименко, М. А. Котирба, М. Т. Лоджук, Ю. М. Савелова, О. Л. Соколенко, В. В. Стаднік, Ю. О. Фігель, та інші вчені. Водночас, враховуючи тісний взаємозв'язок правничої теорії і практики, їх вплив на формування професійної культури носіїв правничої професії, подальшого наукового вивчення потребує питання значення юридичних клінік у процесі фахової підготовки майбутніх юристів.

В умовах трансформаційних процесів, що відбуваються сьогодні в українському суспільстві, актуальними постають питання модернізації системи юридичної

освіти, у якій підготовка висококваліфікованих практикуючих фахівців у галузі права є однією із найважливіших запорук успіху при побудові правової держави в Україні, гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів особистості.

Стаття 33 Закону України «Про вищу освіту» визначає структуру закладу вищої освіти [6]. Серед структурних підрозділів закладів вищої освіти варто виокремити юридичну клініку. Юридична клініка – це унікальний навчально-практичний центр у складі викладачів і студентів старших курсів, створення і функціонування якого відбувається на базі вищого навчального закладу.

Основна мета юридичної клініки зосереджена на тому, щоб здійснювати підготовку висококваліфікованих юристів, які матимуть необхідні знання не лише з правової теорії, але і практики [9]. Перший напрям роботи юридичної клініки полягає в тому, щоб надавати безоплатну правову допомогу громадянам і впроваджувати в освітній процес елементи практичної підготовки фахівців у сфері юридичних послуг.

У клінічній юридичній освіті використовуються різноманітні методи, технології та педагогічні прийоми. Система клініки орієнтується не на теоретичні досягнення юридичної науки, а на реально функціонуюче право. Така форма навчання набагато цікавіша за класичні практичні заняття, які використовують більшість закладів освіти, оскільки дозволяє спілкуватися з людьми, які справді потребують правової допомоги, а також сприяє розвитку навичок спілкування, аналізу інформації, психологічних методів, які необхідні кожному юристу в його щоденній роботі.

Мета клінічної юридичної освіти зосереджена на тому, щоб студент набував

практичні навички виявлення юридичних фактів та їх оформлення у вигляді процесуальних доказів, складання юридичних документів, надання юридичних консультацій клієнтам шляхом їх консультивання та вчинення певних юридично значущих дій на їх користь на безоплатній основі. При цьому, не всі юридичні клініки практикують надання правової допомоги клієнтам, а орієнтуються на симуляційні, імітаційні форми набуття студентами практичних юридичних навичок [1].

В залежності від того, які застосовуються методи роботи з клієнтами, юридичні клініки поділяються:

- на ті, що безпосередньо працюють з клієнтами;
- і ті, що не безпосередньо працюють з клієнтами (імітаційні, юридичні клініки Street Law).

Відповідно до спеціалізації юридичні клініки є:

- спеціалізованими юридичними клініками;
- неспеціалізованими юридичними клініками.

У разі відсутності будь-якої спеціалізації, робота клініки здійснюється за всіма напрямками надання правової допомоги. Розглядом і вивченням окремих категорій випадків займаються спеціалізовані клініки. Спеціалізація може здійснюватися як в рамках однієї юридичної клініки, так і на рівні кількох клінік, які об'єднують свої зусилля [2].

Правова освіта у діяльності юридичної клініки – це невід'ємний елемент її ефективності як соціального інституту. У вузькому розумінні, основні завдання клінічної освіти полягають:

- в ознайомленні студентів з процесом правозастосовчої діяльності і виробленні у них навиків практичної діяльності юриста;
- в ознайомленні студентів із соціальними реаліями і розвиненні у них почуття відповідальності перед суспільством в їхній професійній праці;
- в демонстрації студентам обмеженості правової системи і навчанні їх цінувати навички альтернативних методів роботи юриста, включаючи методіку ведення переговорів чи медіації;
- у залученні студентів до наукових досліджень, враховуючи матеріали юри-

дичної практики та соціальної реальності, відповідальності юристів перед суспільством;

- у виробленні у студентів поняття професійної етики.

Розглядаючи юридичні клініки в широкому значенні, то варто зауважити, що вони можуть здійснювати правоосвітні заходи у взаємодії із органами державної влади і місцевого самоврядування, правозахисними організаціями тощо [8].

Аналізуючи роль юридичних клінік варто наголосити про важливість включення до навчання здобувачів освіти основ ведення переговорів і медіації в клінічну практику, яка буде важливим компонентом підготовки майбутніх юристів.

У всьому світі медіація є однією з найпопулярніших форм урегулювання конфліктів. Медіація (англ. mediation – посередництво) є видом альтернативного врегулювання спорів, методом вирішення спорів, завдяки залученню посередника (медіатора), який допомагає учасникам конфлікту налагодити комунікаційний процес і проаналізувати конфліктну ситуацію.

Крім того, медіатор допомагає зняти емоційну напругу, веде переговори, послідовно проводячи сторони через етапи медіації, допомагає визначити потреби та інтереси сторін, підтримує сторони на шляху пошуку взаємовигідного рішення, допомагає оцінити реалістичність розроблених варіантів рішення та укласти відповідну угоду. Медіатор не має повноважень приймати рішення по суті конфлікту (суперечки).

Медіація – один із найпоширеніших у світі методів альтернативного вирішення спорів у позасудовому порядку, який передбачає участь незалежної особи – медіатора. У свою чергу під позасудовим вирішенням спорів, враховуючи прийняте в англо-американському мовному просторі поняття «Alternative Dispute Resolution», слід розуміти процедури, в яких конфлікти вирішуються поза судом за участю третьої сторони. Термін «альтернативне вирішення спорів» вперше був використаний у США для того, щоб позначити гнучкі і неформальні позасудові процедури вирішення конфліктів, що виникли на противагу склад-

ному офіційному правосуддю. Попри все, «ідеальної» моделі медіації та правил її реалізації у світі не існує [3].

Принципи медіації визначаються у статті 4 Закону України «Про медіацію», де зокрема говориться про добровільну участь, конфіденційність, незалежність та нейтральність медіатора, неупередженість медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації [7].

У юридичній клініці медіація дає можливість студентам зробити посередницьку примирну діяльність частиною свого професійного життя та забезпечує хороший професійний старт для молодого юриста з точки зору як практичних навичок, так і професійної етики.

Медіатор повинен володіти такими компетентностями:

- конфліктологічна;
- комунікативна;
- процедурна;
- рефлексивна;
- правова [5].

Медіація допомагає студентам побачити переваги та недоліки медіації та інших альтернативних методів вирішення суперечок. В результаті цього, студенти набувають навичок відповідального консультування клієнтів щодо власного вибору засобів правового захисту порушеного права клієнта; посередництво також допомагає студентам зрозуміти, який вплив мають почуття, життєві цінності та особистий стиль на продуктивність у професії. У рамках юридичної клініки студенти-юристи проходять підготовку як медіатори, які виступають нейтральними третіми сторонами в ході вирішення конфліктів між клієнтами. Медіація дозволяє сторонам конфлікту контролювати результат своїх конфліктів, дозволяючи таким чином конфліктуючим сторонам самим вирішити конфлікт.

Основні функції юридичної клініки, що здійснює впровадження медіації полягають:

– у формуванні у студентів навичок посередника, завдяки чому, вони можуть краще інтегруватись у суть правової ситуації та проблеми, внаслідок якої виник конфлікт, а також навичок швидкого вирі-

шення проблеми, орієнтуючись у практиці застосування закону;

– у поліпшенні здатності студентів ефективно представляти інтереси клієнтів, допомагаючи їм вчитися, в контексті посередництва, проведенні правильного вислуховування, анкетування, переконання, навичок ведення переговорів і вирішення конфліктів, що є основоположним у юридичній практиці;

– у наданні допомоги студентам в оцінці переваг і недоліків посередництва та інших процедур вирішення спорів задля того аби вони могли здійснювати консультування клієнтів у майбутньому [4].

Важливими питаннями подальшого розвитку правничої клінічної освіти в Україні є створення експериментальної програми з медіації, яка б передбачала навчання студентів-консультантів юридичних клінік практиці (навичкам) проведення медіації фахівцями-медіаторами. Крім того, проблема спеціалізації юридичних клінік, перевагами якої, зважаючи на іноземний досвід [10; 11], студентам надається можливість заздалегідь обрати напрям роботи юридичної клініки, забезпечити вищий професійний рівень правової допомоги, а також створити більші можливості для викладачів контролювати діяльність студентів-консультантів.

Висновки. Отже, в умовах сьогодення, впровадження технологій альтернативного врегулювання спорів у юридичній клініці є надзвичайно актуальним та важливим, адже саме завдяки застосуванню медіації на практиці, студент-юрист отримує такі навички, які неможливо отримати в ході звичайного консультування клієнта. Зокрема, студент має можливість набути гідні навички психолога та розуміння правової ситуації з погляду обох сторін, а не лише тієї сторони, інтереси якої він представляє. Завдяки застосуванню медіації, у студента формуються практичні навички орієнтування у нормативно-правовій базі, презентації не лише себе, а також і клієнта та його інтересів. Крім того, студент-юрист навчається більш глибоко оцінювати правову ситуацію та виокремлювати проблему, що стала причиною конфлікту між сторонами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васюра Р. Юридична клініка як один із шляхів підготовки фахівців-юристів. *Луцький інститут розвитку людини Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»: дорога до знань довжиною у 20 років* 18. 2020. С. 185.
2. Єлов В. А., Молібог С. І., Павленко Д. Г. Юридична клініка: Навчальний посібник. Київ: Школяр, 2004. С. 33–36.
3. Кільдюшкіна О. О. Медіація як засіб захисту цивільних прав: сутність та переваги. URL: <http://www.reallook.com.ua/4831/mediaciya-yak-zasib-zaxistucivilnix-prav-sutnist-ta-perevagi/>.
4. Логуш Л. Міжнародна практика застосування медіації в діяльності юридичних клінік в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. С. 221–227.
5. Правнича клінічна освіта в Україні: Навчальний посібник / за заг. ред. В. М. Суценка. Київ: Ваїте, 2020. 274 с.
6. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
7. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
8. Савчин М. В., Менджул М. В., Навроцький В. В. Основи юридичної клінічної практики: Навчально-методичний посібник. Ужгород. 2007. 125 с.
9. Фігель Ю. О. Формування вмінь реалізації права в юридичній клініці. *Адвокат*. 2010. №10. С. 47.
10. Cardiff Law School Law Clinic – Law in the Real World. URL: <http://www.law.cf.ac.uk/probono>.
11. Pacific McGeorge Legal Clinics. URL: http://www.mcgeorge.edu/Students/Academics/Experiential_Learning/Legal_Clinics.Htm.

REFERENCES:

1. Vasiura R. Yurydychna klinika yak odyn iz shliakhiv pidhotovky fakhivtsiv-yurystiv. *Lutskyi instytut rozvytku liudyny Vidkrytoho mizhnarodnoho universytetu rozvytku liudyny «Ukraina»: doroha do znan dovzhynoiu u 20 rokiv* 18. 2020. С. 185.
2. Ielov V. A., Moliboh S. I., Pavlenko D. H. Yurydychna klinika: Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Shkoliar, 2004. S. 33–36.
3. Kildiushkina O. O. Mediatsiia yak zasib zakhystu tsyvilnykh prav: sutnist ta perevahy. URL: <http://www.reallook.com.ua/4831/mediaciya-yak-zasib-zaxistucivilnix-prav-sutnist-ta-perevagi/>.
4. Lohush L. Mizhnarodna praktyka zastosuvannia mediatsii v diialnosti yurydychnykh klinik v Ukraini. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 2021. S. 221–227.
5. Pravnycha klinichna osvita v Ukraini: Navchalnyi posibnyk / za zah. red. V. M. Sushchenka. Kyiv: Vaite, 2020. 274 s.
6. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556-VII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
7. Pro mediatsiiu: Zakon Ukrainy vid 16.11.2021 № 1875-IX. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
8. Savchyn M. V., Mendzhul M. V., Navrotskyi V. V. Osnovy yurydychnoi klinichnoi praktyky: Navchalno-metodychnyi posibnyk. Uzhhorod. 2007. 125 s.
9. Fihel Yu. O. Formuvannia vmin realizatsii prava v yurydychnii klinitsi. *Advokat*. 2010. №10. S. 47.
10. Cardiff Law School Law Clinic – Law in the Real World. URL: <http://www.law.cf.ac.uk/probono>.
11. Pacific McGeorge Legal Clinics. URL: http://www.mcgeorge.edu/Students/Academics/Experiential_Learning/Legal_Clinics.Htm.